

Työssä oppiminen on yhteispeliä

PASI PYÖRIÄ

Yrjö Engeström on yksi ansioituneimmista ja kansainvälisesti tunnetuimmista suomalaisista työelämän tutkijoista. Engeström on Helsingin yliopiston aikuiskasvatustieteen professori ja johtaa vuonna 1994 perustettua toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksiköä, jonka Suomen Akatemia valitsi kansalliseksi huippututkimusyksiköksi vuonna 2000. Lisäksi Engeströmillä on professori San Diegossa Kalifornian yliopistossa ja kunniaprofessori Birminghamin yliopistossa Englannissa.

Tässä arvioitava teos kokoaa yhteen Engeströmin suomenkielistä tuotantoa vuosilta 1986–2004. Vaikka kyse on sekalaisesta kokoelmasta artikkeleita ja esitelmiä, kirjaa pintapuolisesti selaileva lukija voisi erehtyä luulemaan työtä monografiaksi, ellei kirjoittaja aloittaisi jokaista lukua lyhyellä katsauksella tekstiensä syntyhistoriaan. Vaikutelmaa teoksen yhtenäisyydestä parantaa tarpeellisen johdantoluvun lisäksi se, että kirjoittaja on karsinut teksteistään päällekkäisyyksiä sekä saattanut lähdeviitteet ja tekniset yksityiskohdat ajan tasalle.

Lopputuloksena on syntynyt kompakti johdatus ”engeströmiläisyyteen”. Ilmaisuni ei ole ilkeilevä, koska Engeströmin edustamaa tutkimussuuntausta ja jopa hänen johtamaansa tutkimusyksikköä leimaa poikkeuksellisen vahva paradigmaattisuus. Useimmitenhan ihmistieteissä jonkin teoreettisen paradigman tai käsitteellisen viitekehyksen nou-

dattaminen on enemmän tai vähemmän epäsystemaattista.

Engeströmin ajattelua luonnehtii kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria, joka on saanut alkunsa 1920-luvun venäläisestä psykologiasta, erityisesti Vygotskin, Leontjevin ja Lurian työstä. Kuten Engeström kirjoittaa: ”Heidän rohkea oivalluksensa oli, että ihmistä ja hänen käyttäytymistään ei voi ymmärtää abstraktina, ikuisena yksilönä ja abstrakteina erillisominaisuuksina. On tutkittava kulttuurissaan eläviä, kulttuurin välineiden avulla yhdessä toisten kanssa toimivia ihmisiä, jotka muuttuvat historiallisesti.” Tämän teorian suomalaista sovellusta Engeström nimittää kehittäväksi työntutkimukseksi ja ekspansiiviseksi oppimiseksi.

Kehittävän työntutkimuksen perusajatuksena on luoda oppimista ja positiivista muutosta synnyttävää keskustelua tiiviissä yhteistyössä tutkijoiden ja tutkimuskohteen välillä. Konkreettisesti tämä voi tarkoittaa esimerkiksi työtilanteiden videointia ja analysointia yhdessä työntekijöiden, työnjohdon ja tutkijoiden kanssa. Muutosprosessi alkaa, kun työyhteisö saadaan katsomaan itseään peilistä, havainnoimaan ja ratkomaan ristiriitoja ja ongelmia saman pöydän ääressä. Tätä menetelmää Engeström tutkimusryhmineen kutsuu muutos- tai rajanylityslaboratorioksi.

Tähdellisin Engeströmin erittelemä tapaustutkimus liittyy sairaanhoitoon. Engeströmin tutkijaryhmä seurasi 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla

Yrjö Engeström
Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä
Tampere: Vastapaino, 2004
175 s.

pääkaupunkiseudun lasten sairaanhoidosta vastaavia organisaatioita niiden pyrkiessä kuromaan umpeen yhteistyön ja tiedonkulun aukkoja. Kuten terveydenhuoltoa koskevassa kriittisissä yleisemminkin myös tässä esimerkkitapauksessa tärkeimmäksi oppimishaasteeksi nousi potilaan kokonaishoidon tehokkaampi koordinaatio työstä vastaavien yksikköjen välillä. Erityisesti pitkäaikaissairaiden hoidon ongelmana pidetään sitä, että hoitovastuu jakautuu monen eri organisaation ja asiantuntijan kesken eikä välttämättä kennelläkään ole kokonaiskuvaa potilaan tarpeista.

Tutkijoiden menetelmä ongelman liennyttämiseksi oli periaatteessa yksinkertainen: he kutsuivat laboratorioonsa kuutisenkymmentä lasten sairaanhoidon työntekijää ja esimiestä neljästä sairaalasta ja kolmesta terveyskeskuksesta. Mukaan kutsuttiin myös lapsipotilaiden vanhempia, joiden rooli osoittautui keskeiseksi. Varsinaisen tutkimusaineiston muodostivat potilastapaukset, joita eri osapuolet analysoivat yhdessä käyttäen apunaan videoita lääkäriin vastaanottoja, potilaiden haastatteluja ja sairauskertomusasiakirjoja.

Tutkijoiden järjestämät kymmenen viikoittaista istuntoa eivät johtaneet välittömiin parannuksiin. Hoitovastuussa olevat osapuolet kuitenkin oppivat kyseenalaistamaan toimintatapaan ja ennen kaikkea ottamaan aikaisempaa paremmin huomioon potilaan ja omaisten näkökulman.

Varsinainen läpimurto tapahtui kuudennessa istunnossa. Potilaan aseman parantamiseksi esitettiin, että kysymys hoitovastuusta nostetaan pöydälle vastaisuudessa aina, kun pidempikestoinen hoitosuhde alkaa. Aikaisempien keskustelujen pohjalta päädyttiin vielä siihen suositukseen, ettei niin sanotun hoitovastuusopimuksen solmiminen saa vaatia raskasta byrokratiata, koska kaikki ylimääräinen paperityö on ristiriidassa rajallisten resurssien ja siten myös potilaan etujen kanssa. Puhelinneuvottelu tai vastaava saisi riittää hoitovastuusta sovittaessa.

Miten kokeilu lopulta onnistui ja jäikö se pysyväksi käytännöksi? Valitettavasti Engeströmin kertomus ei ulotu nykyhetkeen saakka. Se kuitenkin selviää, että hoitosopimusmenettelyn käyttöönotto osoittautui kaikkea muuta kuin helposti ja nopeasti omaksuttavaksi uudistukseksi, mikä ei liene yllättävää. Tuoreemmasta keskustelusta päätellen työ terveydenhuollon prosessien tehostamiseksi jatkuu edelleen ja herättää suuria tunteita varmasti tulevaisuudessakin.

Joka tapauksessa edellinen esimerkki valaisee hyvin työelämän kehittämisen moninaista problematiikkaa. ”Ekspansiivisessa oppimisessa organisaatio ei ainoastaan erittele ja arvioi uudelleen toimintansa pohjana olevia arvoja ja normeja – se myös rakentaa itselleen uuden toimintamallin ja ottaa sen käyttöön. Organisaatio kirjaimellisesti oppii jotakin, mitä vielä ei ole.” Lienee turha lisätä, että tässä merkityk-

sessä uuden oppiminen on helpommin sanottu kuin tehty.

Vaikka teos ”Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä” sisältää mielenkiintoisia tapaustutkimuksia ja on varmasti hyvä johdatus engeströmiläisyyteen, se herättäne useimmissa lukijoissa ristiriitaisia tunteita. Laboratoriossaan Engeström kannustaa tutkimuskohteitaan moniarvoiseen ja demokraattiseen dialogiin ja silti ei itse peittele dogmaattista suhdettaan tiettyihin psykologian klassikoihin.

Yhtä teoreettista lähestymistapaa ylitse muiden arvostava koulukunta tuntuu ajatuksena yksinkertaisesti vanhanaikaiselta ja rajoittuneelta. Engeströmin soveltamana toimintateoreettinen paradigma toimii epäilemättä hyvin, mutta mahtaisiko hieman moniarvoisempi, eri teoriaperinteitä syntesoiva lähestymistapa kuitenkin olla pekkara pahempi?

Sosiaalista vai vain talouspolitiikkaa?

JOUKO KARJALAINEN

Kirjan nimi ”Sosiaalinen politiikka” herättää tietysti kysymyksiä. Halutaanko vain pyörittellä sanaleikkiä vai onko kyseessä suorastaan nykypolitiikan haastaminen, johon liittyy vaatimus sosiaalisemmasta politiikasta? Jälkimmäisen sävyn kirjasta voi hyvinkin löytää, mutta se on tekijöidensä mukaan ennen kaikkea sosiaalipolitiikan oppikirja. Kirjan nimi on kuitenkin oiva esimerkki sosiaalisen-sanan

monista merkityksistä, joita johdantoluvussa hiukan avataan.

Tosin kirjan nimi voisi olla ”Taloussosiaalinen politiikka”, sillä niin vahva on taloudellisten imperatiivien paino. Vika ei välttämättä ole kirjoittajien, vaan syyt niin vahvaan talouspainotukseen löytyvät toki ympäröivästä yhteiskunnasta ja talouden (yli)korostuneesta asemasta yhteiskuntapolitiikassa päätöksenteossa.

Tuula Helne & Raija Julkunen & Jouko Kajanoja & Sini Laitinen-Kuikka & Tiina Silvasti & Jussi Simpura
Sosiaalinen politiikka
Helsinki: WSOY, 2003

Kirja on syntynyt luentosarjan tiimoilta, mikä ei välttämättä ole hyvä lähtökohta kirjan tekemi-